

PALM KNIHY
knihy ve vaší dlaní

Marketa Lazarová

Vladislav
Vančura

OBSAH

Hlava první.....	8
Hlava druhá.....	19
Hlava třetí.....	39
Hlava čtvrtá	55
Hlava pátá.....	64
Hlava šestá.....	71
Hlava sedmá.....	84
Hlava osmá.....	92
Hlava devátá	98
Hlava desátá.....	115

Jiří Mahenovi

VĚNOVÁNÍ

Můj drahý básníku, jsme již poněkud přistárlí a přihodilo se nám bezpočet věcí, z nichž mnohé nestály za nic. Co na tom sejde, jiné bývaly opět krásné a jiné opět bláznivé. Slýchal jsem, že jsi strávil celé noci u řek chytaje ryby, ale nešlo ti o úlovek, rybáři jmen. Stával prý jsi málem po pás ve vodě, a když nějaká vodní havěť ti zacukala vlascem a když jsi viděl nachylovati se poplavek, býval jsi vzrušen jako při útoku. Tety mluvily o holém nerozumu. A právem, neboť všechno to, co patří do kuchyně, jsi vrhal zpátky do proudu, směje se jako ten, jehož vousy jsou pomazány medem. Neviděl jsem rovněž smyslu v těchto zoologických zálibách, ale hra mi bývala srozumitelná. Tím lépe. Strop těchto dní je očazen a přichází podzim. Je ovšem zevrubná noc, a na okna mé světnice bubnuje větvoří lesa. Je mi útěchou mysliti na tvoje kousky a rád bych znal veselé darebnosti, jež mi zůstaly utajeny. Žel, můj otec, který by o nich mohl mnohé vypravovati, zemřel. Můj otec, jemuž se tak příliš podobáš! Je mi drahé mluvití právě s tebou, a protože z věcí, jež se tě dotýkají, znám méně, než bych si přál a než mně dostačuje, dovol mi, abych začal o loupežnících, s nimiž máme společné jméno. Nehoráznost tohoto příběhu je mi více než vhod a mám pevnou naději, že nepohorší ani tebe.

Hlava první

Blázniviny se rozsévají nazdařbůh. Popřejte této příhodě místa v kraji mladoboleslavském, za času nepokojů, kdy král usiloval o bezpečnost silnic, maje ukrutné potíže se šlechtici, kteří si vedli doslova zlodějsky, a co je horší, kteří prolévají krev málem se chechtající. Stali jste se ze samého uvažování o ušlechtilosti a spanilém mravu našeho národa opravdu přecitlivělí, a když pijete, rozléváte ke škodě kuchařčině vodu po stole, ale chlapi, o nichž počínám mluvit, byli zbušní a čertovští. Byla to chasa, již nedovedu přirovnati než k hřebcům. Pramálo se starali o to, co vy považujete za důležité. Kdežpak hřeben a mýdlo! Vždyť nedbali ani na boží příkázání.

Praví se, že bylo bezpočet podobných randabasů, ale v této povídce nejde leč o rodinu, jejíž jméno připomíná Václava zajisté neprávem. To byli vykutálení šlechtici! Nejstarší za tohoto krvavého času byl pokřtěn líbezným jménem, ale zapomněl je a nazýval se až do své ohavné smrti Kozlík.

Stalo se to zajisté proto, že mu křest nevnukl lepších myšlenek, ale zčásti má na věci podíl i způsob jeho odívání se. Chlap vězel všecek v kožích, a protože byl lysý, nosíval kolem hlavy omotanou kozí kožišinu. Měl věru proč tak pečovati o svou lebku, neboť byla rozražena a srostla jen tak halabala.

Je více než jisto, že kterýkoliv vojenský pán za dnešních časů by zašel od té rány dříve, než by mu zdravotnický sbor podal lžičku čaje, avšak Kozlík! Naplískal si na hlavu jíl a dojel domů na koni, jemuž zkrvavil bok barbarskou ostruhou. Věnujte mu vzpomínku méně přísnou za to, že byl tak statečný a nevřískal. Nuže, Kozlík takto poznamenaný měl osm synů a devět dcer. Žel, toto požehnání nepovažoval za přízeň boží a chvástl se před sobě podobnými, když v sedmdesátém prvním roce jeho věku se mu narodil nejmladší syn. Jeho manželce, paní Kateřině, bylo o krtinách právě padesát čtyři let.

Té plodnosti! Jestliže tehdy ani na chvíli neoschl nůž od krve, dostávalo se vrahounům tolik zdrojů života, že jste nuceni představit si anděly zvěstování, již stávají za hlavou manželských postelí, jako baculáče v těsných šatech, jejichž tvář zbrunátněla a jimž vystupují na čelech žíly.

Za časů Herkulových krev se rychle obnovuje. Někteří ze starších synů Kozlíkových byli rovněž obdařeni dítkami. Pět dcerušek se již provdalo a čtyři byly doposud dívenkami. Starý je sotva znal, byly méně než služičky.

Cožpak jalová krása stojí za zmínku? Až budou mezi jejich stehny vrtněti děti, až budou mít plný prs, až vykonají něco úměrného svému zdraví, pak bude Kozlíkovi vhod s nimi mluvit jako s dcerami. Až se to udá, jednu po druhé nazve škaredkou a přitáhne si ji k chvostnatému uchu.

Zbývá mi zmíniti se o synech a pověděti jejich jména. Je jich tak mnoho! Prvorozenému říkali Jan, po něm následovali Mikoláš, Jiří a Adam, tuto řadu vystřídalý dcery Marketa, Anna, Salomena a opět synové: Smil, Burjan a Petr a opět dcery: Katuška, Alena, Eliška, Štěpánka, Iza, Drahomír, jež byla sřata v devátém roce svého věku. Syn poslední ze sedmnácti dětí byl pokřtěn jménem Václav.

Za časů povídky byla země žírná a louky věčně zelené. Sekáčům vykukovala z trav sotva hlava. Avšak hrdlořeza nic nepřiměje, aby se obrátil k líbezným polím. Dvě či tři krávy s plytkým vemenem proháňkami jsou již více uzpůsobeny k běhu než k popásání se. Bezpočtukrát měly plnou hubu pupenců a travnatého pýří, když je divouští pacholci Kozlíkovi za hrozného povyku schytali a horempádem vlekli k vozu. A již je opět uvazují za rohy!

Chudinky, bude jim klusati za ztřeštěnou nápravou jako koníkům.

Proč tato stěhování a útky? Kozlík a všichni jeho synové jsou loupežníci. Obávám se, že toto označení platí i pro paní a dívky jejich rodu. Je to lupičská banda. Práce jim nevoní. Na rozkošných polích pustnou lesíky a jejich utěšená tvrz Roháček je vymláčena a shoří každého desetiletí. Budou se skrývati po lesích. Co na tom

sejde, zastihne-li rodičku její hodinka právě u ohně? Nic! Dostane se jí slepičí polévky a nudlí ze zlodějského kotlíku! Potom přivlekou kněze, jež popadli u chrámových vrat či rovnou v posteli. Uvidíme, zachce-li se mu námitek. Ať koná svoje řemeslo, neboť tito loupežníci si potrpí na náboženství. Což kdyby maličký byl zabit jako nekřtěňátko! V roce našeho vypravování udeřily v prosinci zimy tak vášnivé, jako bylo tehdejší křesťanstvo. Roh koňských kopyt připražoval se mrazem jako rozpálenou podkovou a na cecíku krav byly ledové krupky. Za takových dní je dobře býti u ohně, ale u všech všudy, oč se mají lépe ti, již budou spáti v domech či na otýpce klestí v chlívě. Naneštěstí se král rozhněval na poberty a poslal po saských silnicích pluk, aby je stínal a věšel. Kozlík se chtěl brániti na Roháčku, avšak rybníční příkop rázem zamrzl a led zesílil do té míry, že by jezdci mohli přijíti málem pod okna tvrze. V otevřeném poli mohla Kozlíkova smečka státi proti padesáti lidem, avšak kolik jich přicházelo?

„Mikoláši,“ řekl starý nezvolňuje vlčího kroku, „vezmi dva koně a turecké látky, co jich máme, a dárek, který vybereš pro paní. Jed’ k Lazarovi!“

A rozmilý syn, jemůž mráz poměd’oval obličej beztak brunátný, nebyl již s to, aby zadržel pohyby, jež ho táhly již k stáji.

„Osedlej mého hřebce,“ zvolal na pacholka přinášejícího pánev. Bylo vždy naspěch, kdykoliv poslední z těchto pánů si něco zamanul. Sloužící udeřil kotlíkem. Měď doposud chrastila, a byl již ve stáji. Zlořečený kůň, bije a vzpíná se a klisny obracejí své hlavy a hříbata kvikajíce se melou v klubku.

Zatím Mikoláš svýma velikýma rukama, svýma chlupatýma rukama, svými drápy se hrabe v pokladu a drtí jej, nenalézaje to, co hledá. Konečně zvedne smotek nádherné tkaniny. Byla pocuchána, neboť arménský kupec, jenž ji vezl z Persie do Nizozemí, nepustil a tiskl ji zkříženýma rukama k své ptačí hrudi. Na tkanivu je stříkanec krve. Dobrá, to zajisté mého beránka neznepokojuje. Toť skvostný hlídač pokladů či plenitel pokladů, jež nic nevyruší. A přece! Dva větrné nárazy na dveře jej přimějí, aby se poohlédl a

přirazil víko truhlice. Hle, jakási čelenka je málem vedví. A již je rozhodnuto o daru; jako vše v těchto bouřlivých časech byl označen ranou.

Mikoláš se přepásá a narazí si železnou přílbu, zoban na zoban. Zoban na hákovitý a skobatý a pyšný nos.

Zblázní se ve svém kloboučku! Ať ti ozebe mozek!

Již jsou přichystáni koně, loupežník obkročí hřebce a jeho dobrý mistr a vlídný tatíček za ním houká to, co si žádá, aby vyřídil v pelechu sousedově. Není to více než deset slov. Rozvážnému pánovi se vidí s výhodou brániti se ve spolku s chamradí, již nastokrát vylál a vyspílal. Jak jinak, Lazarovi straší na silnicích, suší své košile ve vrbinách a za soumraku kradou koně, nic nedbajíce na dobrý rytířský mrav, jenž nás má k tomu, abychom jasně dali najevo svůj úmysl a záměr, než počneme stínati.

Obracetí kapsy chlapům, jež jsme odzbrojili! Jaký nevkus. Nicméně, zdá se více než prospěšno přimhouřiti nad sprostáky oko. S čeledí bylo Lazarových dvacet tři, loupežníků pak třicet devět. Mohli přejeti přes záda ospalé pěchoty, která se štráchá po silnicích s klevetnými bubeníky, s pyskatými tubači, s ožralými markytány a děvkou se sukní nad kolenem. Och, kdyby přicházela pěchota stlučená z dobrodruhů! Ale jde-li hejtman se stráží v týle, se stráží v čele, se stráží v bocích! Jdou-li družiny jízdné a družiny pěší, zachovávajíce obrazce a tvary, jež se ježí zbraněmi a jež jsou řadovány v rovině čelní a šípové!

Ti holomci se vyznají ve své věci a každý z nich se rve za šest!

Myslete si však, že je bystrý den a že věje vítr do sněhového mračna. Unáší je, zmítá jím, trhá je a rozptyluje, až nebesa a čas opět září. Led na rybnících praská a na kalužinách zvoní tříšť. Je slyšeti v keříčcích zmrzlé chřestění, neboť větévky se lámou. Sníh je sypký jako sůl a práší se za koňskými kopyty a ulpívá na chomáčcích srsti ztužuje ji v ledové bodliny. Mráz splétá hřivu v copany. Mráz, mráz, mráz! Mráz či léto, loupežník nemyslí, leč jak by prolil krev. Podobá se bubeníkovi, jemuž se v trysku samovolně rozezní buben, podobá se bubeníkovi, který neudeřil k bubnování, a přece slyší svůj nástroj.

Loupežníci! Což nejsou všechna jejich podnikání krvavá?

Mikoláš jede opět na výboj a hřebci, které pohání, jsou pouhý stín jeho zuřivosti. Uprostřed cesty dal ušlechtilý jezdec vydechnouti koním a zbytek, aniž dobrák pospíchal, dojel opět tryskem.

Tvrz Lazarových se jmenovala Obořiště. Fí, ustrašené hnízdo! Lazar a jeho chasníci, jakmile spatřili Mikoláše, pobíhali, jako by jim spadl klíček do rybníka. Starý Lazar, který má bradu jako kouř, vyšel před branku. Je na příchozím, aby začal mluvit.

Mikoláš raději pozdravil, než by něco řekl. Zloděj nemohl nečichati stěhování. Po chvilíčce mlčení otázel se Lazar, nepotkal-li Mikoláš jeho posla. „Vypravil jsem ke Kozlíkovi chlapce,“ řekl, „aby se ho otázel o pomoci. Roháček je pevné místo!“

„My vám pomůžeme,“ řekl zbojník nikoliv bez veselosti, „my vám pomůžeme, chcete-li státí před Boleslaví. Roháček, můj rytíři, vymrzl nadranc. Postavíme se v ohbí silnice, kde je blízko les. Spěchej, Lazare, je svrchovaný čas a královo vojsko je nablízku. Kdyby tě jali vojáci, ty přepadavači pocestných, nevyvázneš se zdravou kůží.“

„Král,“ odpověděl Lazar, „král je spravedlivý, ale ty, kdo budou zastavovati jeho vojsko, zvěší při silnicích.“

Tu sesedl zbojník z koně a vzápětí se počala váda, z níž chlístá krev. Maličká pohružka, maličká zmínka o šibenici vehnala Mikolášovi krev do hlavy, rozpřáhl se, aby dodal důrazu svým slovům, a řekl:

„Král stojí za svými hejtmany a všichni jsou vzdáleni na tři dny cesty. Král tě neslyší, Lazare, ale já tě slyším. Hlupáku, byl bys učinil lépe, kdybys odpíral cti a pokory a lásky králi, který je vně tvojí ohrady, než nám, kteří jsme uvnitř. Připrav se, holomku!“ Řka to vytrhl zdvořilý vyslanec bičík z pěsti kteréhosi pacholete a jal se jím švihati Lazara do tváře a přes plece a po bocích.

Domníváte se, že lidé z Obořiště měli ve jménu našeho Pána napomenouti hosta a domluvou mu vštípiti úctu k starcům?

Stalo se, že se na něho vrhli ze všech stran. Bodali ho a pokryli mu tvář škrábanci a zpruhovali mu záda holemi. Octl se na zemi a

tu k němu přiklekli a řvali mu do uší nadávky a hrozná prokletí. Byli by ho zajisté utloukli, ale jedna z bodných ran otevřela mu žílu; krvácel jako býk.

Tratoliště pod jeho hlavou se zvětšovalo, nabývající tvaru stínu, jež vrhá helmice. Byla to velikolepá podívaná pro zlodějíčky, kteří nedovedou leč posmejčit křížek a opět dukátek, když jej malá dívka sňala ze svého krku. Je to velikolepá podívaná a chlapi se zastavují s otevřenou hubou. Jsou bez dechu a odstupují po půlkrocích. Srdce jim cukají za jazyky, lítostivá srdce zlodějů, již nejsou hrdlořezy.

„Pane Bože,“ dí zbitý Lazar, „nebyl bych o nic bohatší, kdybych ho zahubil. Ať si vstane, ať si jde po svém, ať si scípne po správě boží. Věřu, dopustili jste se veliké chyby, že jste ho ubodali tak prudce. Bylo by s výhodou, kdyby byl zemřel na cestě či v loži a měl čas litovati svých skutků. Ach, darebáci, darebáci, cožpak nevíte, že má pan Kozlík více synů než ovcí? Mohli jsme prositi spravedlivého krále. Mohli jsme se oddati pokojnému řemeslu při silnicích, až by byl odešel. Avšak, co učiníme teď? Připravte se na proháňku. Budeme utíkat na koních, jimž spěch natáhne nohy, až budou nízcí jako kozičky. Sesedneme v lesích a budeme utíkat, bijíce se patami do zad.“

Na mou čest, to, co Lazar řekl, bylo včas připomenuto.

Mikoláš zatím za boží pomoci zvedl hlavu. Jeho krásný nos je odulý a jeho rty jsou odulé, z oka mu vytéká krev a jeho vousy jsou zervány. Opře se dlaněmi o zem a dopolou se vztyčí. Žel, je příliš sláb a opět se rozprostře jako na kříž.

Ach, vy poseroutkové, vy lazarští zlolajníci! Snad se nedomníváte, že se něco přihází mimo boží úradek? Snad se nedomníváte, že se Mikolášovi dostalo tak znamenitých kostí a tolik krve jen ze svévole, jen z rozmaru Prozřetelnosti, již se utrhlá ruka? Události jsou plny záměrů a my, kteří zhlédneme věc v jejím konci, snad porozumíme aspoň zlomku veliké moudrosti boží.

Mikoláš neumírá, chraň bůh. Vybavil z mdlobného područí svoji hlavu, vstává, otrásá se a sníh bezvědomí a sníh slabosti se sype z jeho pláště.

Kdyby byla přítomna jediná hodná holka či rytířský chlap, jenž ví, co nám ukládá ušlechtilost a křesťanské milosrdenství, zajisté by Mikolášovi přiložili obvazy a podali vodu. Ale d'as ví, napadla by ho dobrá? Přijal by podobné změkčilosti? Prosím vás, je dovoleno je přijímati?

Rád bych uvedl všechno, co řekl, ale žádné slovo není dost pravděpodobné. Ten zarputilec asi mlčel. Vytrhl z opasku nůž, a zhusta se otáčeje, vyšel.

Před brankou mrzli spoutaní koně. Hlupáci a hlupáci, lazarská nevinátka, východní tkanivo, tkanivo nesmírné ceny, je doposud přivázáno na hřebcově sedle! V Obořišti pro kratochvíli zapomněli na dobré zvyky.

Jen k vlastní škodě, neboť Mikoláš se již nerozpomněl, že přišel s dary. Mračí se jako kříž. Chvála Bohu, že byl s to nasednouti na kůň, v sedle se již udrží.

Není nesnadné uhodnouti to, co následovalo po této příhodě. Hněv Kozlíkův, bědování ženských a řvaní pacholků. Vedli si jako ďáblové a ďáblice.

Mikoláš ležel s nosem rozplesklým na polštářích, chodili mimo něj sem a tam a nikdo s ním nevyměnil slova. Rozeznávám v této zdrželivosti stud a pohrdání.

Býti zbit jako podkoní! Proč se jen Mikoláš lépe nebránil? Bratříčkové a devět sestřiček bylo by pocítilo útěchu a jejich duše by se zaradovaly, kdyby byl v oné šarvátce zabil aspoň jediného člověka.

Kdyby byl sám usmrcen, zvedli by křik, zakoušejíce slavný smutek. Lomili by rukama, Obořiště by vzápětí lehlo popelem a Lazarovi by byli postínáni. Nyní z rozpaků odložili vše na zítřek.

Když se rozednilo, odejel Kozlík s dvaceti jezdci k Obořišti, zanechav zraněného Mikoláše a ostatní na Roháčku.

Špatný začátek nedodává ducha. Kozlíkův kůň se vzpínal, jeho dobrý rozum prchl a nechtěl vyraziti na cestu. Věru, nebylo radno se rozdělovati, neboť králův pluk se již blížil. Jaká pošetilost, loupežníci, majíce v týle vojáky, dali se do stíhání, a jejich pelech je vydán téměř napospas. Nebylo to uváženo.

Kozlíkova smečka se podobala dobytku, který se zaběhl. Jeli zostra, mráz je poblazňoval, mráz a vojenská chyba, či lépe vědomí o této chybě. Kdyby se někdo vypravil na řeku s dřavou lodí, nepočínal by si nerozumněji.

Kozlík mlčel, Jan nemluvil a pacholci byli zasmušilí. Když dojeli, rozeslal starý strážce. Vrátily se s novinou, jež byla nabíledni: Obořiště je prázdné. Ptáčekové vylétali.

Jan znechucen skutečností, kterou předvídal, se obrátil. Pacholci zažehli tvrz. Počínali si netečně, ale plameny rozveselují. Nic naplat, za tohoto převelikého mrazu je utěšené slyšení praskání a syčení ohně.

Všechno, co je smrtelné a co je uděláno rukama, hyne, nejlépe je mít své majoráty a statek na nebesích. Kdo je toho pamětliv, zřídka plakává. A nejméně, hoří-li dům, který je cizí a který jste sami zapálili.

Loupežníci se radovali a výskali a pobíhali kolem spáleniště, budou tak pravděpodobně činiti vždy, dokud zůstanou naživu. Jejich koně se vzpínali, nastavující břicha horkému vánku. Do jejich hřív zapadaly jiskry a Kozlíkův kabátec přihořival. Pohřížení do své zábavy setrvali loupežníci před Obořištěm až do poledne, potom se rozjeli, spěchající nalézt něco k jídlu. Konečně vystráchali někde vepřika, ale nesnědli ho! Kozlík již pískal na pišťalu, a shromáždil tlupu, rozkázal, aby se měla k odchodu. Přefal sám provaz, za nějž chlapi vlekli kvičícího pašíka, a popojel za ním, až pelášil jako zajíček. Loupežníkova starostlivá úvaha se nesla za jinými cíli, než je kuchařství a rožeň. Myslil na vojáky, kteří vidí na obzoru záři. Kozlík znal královského hejtmana a zevrubně věděl, jaká je to liška.

Byl to syn jakéhosi sedláčka, ale pěstí, vojenským rozumem a jinými zvláštními milostmi byl urozený jako kterýkoliv pán. Kdysi